

A lapkiadás átalakulása az 1980-as évek második felében és a rendszerváltás első évében

Gálik Mihály

Budapesti Corvinus Egyetem

Tömpe István

Budapesti Corvinus Egyetem

A lapkiadásban szinte semmi nem változott az 1980-as évek közepéig a tervgazdálkodást jellemző irányításhoz képest, s megmaradt a sajtó 1962–63. években némileg megenyhült pártállami felügyelete is. Az 1980-as évek második felében kibontakozó reformmozgalmak részeként újságírók, médiakutatók és politológusok *ad hoc* megalakult kutatócsoportja kidolgozott egy javaslatot a sajtónyilvánosság reformjára, mert úgy látták, hogy a tervezett gazdasági és társadalmi reformok sikerének egyik előfeltétele a nyilvánosság reformja. Két országos terjesztésű napilap, a Magyar Hírlap és a Magyar Nemzet példáján mutatjuk be, milyen lehetőségek álltak az érintettek előtt, és miként próbáltak ezekkel élni. Röviden még érintjük, hogy a többpártrendszerre való áttérést megelőző politikai tárgyalásokon miként látták és/vagy képzelték el az állami tulajdon kezelését általában.

Kulcsszavak: átalakulás, lapkiadás, pártállam, privatizáció, tulajdon

The transformation of newspaper publishing in the second half of the 1980s and during the first year of the regime change

The introduction of the New Economic Mechanism in 1968 hardly affected newspaper publishing. Almost nothing changed compared to the central control typical of a planned economy until the mid-1980s, and the party-state supervision of the press, somewhat relaxed in 1962–63, also remained in effect. As part of the reform movements that emerged in the second half of the 1980s, an *ad hoc* research group of journalists, media researchers and political scientists wrote a proposal to reform the public sphere, because they believed that the reform of public communication was a precondition for the success of the planned economic and social reforms. The idea clearly influenced the newsrooms of political daily papers, as most journalists working there felt that their own livelihoods also depended on whether the reforms would succeed. Using the example of two state-owned nationwide broadsheets, Magyar Hírlap and Magyar Nemzet, we show what options were available to those involved and how they tried to use them. We also discuss what role the government formed after the free elections played in the privatisation of the latter paper. Finally, we briefly touch on how the political negotiations before the shift to a multi-party system conceived of the general handling of state-owned property.

Keywords: journalists, newspapers, privatization, public, reform

1. Bevezetés: A napilapágazat helyzetéről

Az új gazdasági mechanizmus bevezetése 1968-ban a lapkiadást alig érintette. A tervgazdálkodást jellemző központi irányításhoz képest szinte semmi nem változott az 1980-as évek közepéig, s megmaradt a sajtó 1962–63-as években némileg megenyhült pártállami felügyelete is. Lapot alapítani csak állami engedéllyel lehetett, az alapítási kérelmet a Minisztertanács (MT) Tájékoztatási Hivatala bírálta el. Az engedélyt kapott kérelmezőt a szakmai zsargonban lapgazdának nevezték, a lapgazda afféle látszattulajdonosnak, ha úgy tetszik, *proxinak* számított, s a tulajdonosi jogoknak csupán egy része fölött rendelkezett.

1986 első felében az Országgyűlés elfogadott egy sajtótörvényt (1986. évi II. törvény a sajtóról, a továbbiakban Stv.), amely 1986. szeptember 1-jén lépett hatályba. Az Stv. ugyan megfogalmazta az állampolgárok tájékoztatáshoz való jogát, illetve a különböző közhatalmi és üzleti szervezetek és intézmények tájékoztatási kötelezettségét, a lapalapítás joga a sajtóigazgatási rendelkezések szerint sem magánszemélyekre, sem jogi személyiséggel nem rendelkező egyesületekre nem terjedt ki.

Az állampárt, a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP), *de facto* saját vállalkozásaként működtette a legnagyobb lapkiadót (a Hírlapkiadó Vállalatot), amely az országos terjesztésű napilapok piacának több mint felét uralta, a regionális (megyei) terjesztésű napilapok piacán pedig lényegében az egyetlen szereplő volt (Gálik et al. 1990). A lapkiadás másik nagyvállalata, a Lapkiadó Vállalat állami tulajdonban volt, s 1989-ben felvette a Pallas Lap- és Könyvkiadó nevet. A Pallas két országos terjesztésű politikai napilap, a Magyar Hírlap és a Magyar Nemzet mellett sok egyéb sajtóterméket is kiadott.

Tanulmányunkban elsősorban azzal foglalkozunk, miként ment végbe az átalakulás folyamata az állami tulajdonban lévő Lapkiadó Vállalat két országos terjesztésű napilapja, a Magyar Hírlap és a Magyar Nemzet esetében. Előrebocsátjuk: nem tűzhattük ki célul, hogy a médiaágazat egészét vizsgáljuk, mert az egy vaskos monográfia terjedelmét igényelné. Meggyőződésünk, hogy ilyen korlátok között is érdemes a napilapágazat átalakulását elemezni, valamint összevetni a feldolgozóipari ágazatokban lezajlott privatizációval.

Visszatérve a lapkiadásra: az ágazatra nagy hatással volt a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvény, valamint az 1988. évi XXIV. törvény a külföldiek magyarországi befektetéseiről, amelyek 1989 első napján léptek hatályba. A külföldi befektetők érdeklődéséhez nagyban hozzájárult, hogy a fejlett országok többségében a lapkiadás ekkor már nem volt képes növekedni, ugyanakkor az érdekeltek azt is látták, hogy a küszöbön álló rendszerváltás a magyarországi lappiac jelentős növekedését hozhatja magával.¹ Várható volt, hogy a fokozatosan kialakuló piacgazdaságban növekszik majd a termékek, a szolgáltatások reklámozása iránti igény, valamint megnő a korábban háttérbe szorított fogyasztói magazinok piacán is a kereslet. Az pedig, hogy a külföldi befektetők az elavult és drága szerkesztőségi és nyomdai technológiák lecserélésével komparatív költségelőnyökhöz juthatnak, még vonzóbbá tette számukra a magyar piacot (Gálik et al 1990).

2. A lapkiadás új szakasza a társadalmi-politikai és jogi környezet megváltozásával

A sajtótörvény által megnyitott lehetőségekkel élve lassan megindult az új sajtótermékek kiadása különböző vállalkozási formákban, s az új szereplők megjelenése a lapágazat színterén hamarosan éreztetni kezdte hatását (Farkas 1989, Juhász 2005). A változások jogi kerete az Stv. volt, katalizátora viszont az MSZMP 1988. május 20–22. között tartott országos pártértekezlete: az ott hozott döntések, határozatok nyomán gyakorlatilag véget ért a késői Kádár-korszak. A sorsdöntőnek tekinthető országos pártértekezleten a küldöttek az MSZMP főtítkárának Grósz Károly miniszterelnököt választották meg, aki meghatározó szerepet játszott a pártértekezlet előkészítésében. Említést érdemel még, hogy az MSZMP KB gazdaságpolitikai titkárát, Németh Miklóst – kissé váratlanul – megválasztották az MSZMP Politikai Bizottsága (MSZMP PB) tagjának. Az állampárt lényegében

1 1989 nyarán a kormány módosította a sajtótörvény végrehajtási utasítását, s ezt követően nem kellett engedélyt kérni a lapkiadáshoz; a lapalapítónak mindössze bejelentést kellett tennie a hatóságnál.

feladta a sajtó közvetlen pártirányításának dogmáját, s 1988 augusztusában megszüntette az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Osztályát (Gálik 2025).

Az MSZMP KB 1989 februárjában tartott ülésén elfogadta a többpártrendszer, s ezzel a „gördülő rendszer-váltás” (Bozóki 2019) megállíthatatlannak bizonyult. Március 22-én nyolc szervezet részvételével megalakult az Ellenzéki Kerekasztal (EKA), amelyet az MSZMP lassan elfogadott tárgyalópartnernek. Az MSZMP és az EKA közötti tárgyalások megkezdéséről szóló megállapodást 1989. június 10-én írták alá. Az MSZMP delegációja vezetőinek követelésére az EKA hamarosan kibővült egy újabb csoporttal, az állampárt szatellitintézményeit és egyes társadalmi szervezeteket tömörítő úgynevezett Harmadik oldallal, s átalakult Nemzeti Kerekasztallá (NKA). Július közepén a felkért/delegált szakértők részvételével megkezdődtek a tárgyalások (Bozóki 2019). A megbeszélések három szinten zajlottak: az első a plenáris szint volt, a második a középszint politikai és gazdasági-szociális tematikával, a harmadik pedig a szakértői szint, ahol napirendre került a tulajdonreform is. Az NKA-tárgyalások hivatalosan 1989. szeptember 18-án zárultak le, de azért a szakértők hébe-hóba még novemberig néhányszor összeültek – igaz, nem sok eredménnyel.

Az egyes politikai pártok/irányzatok és egyéb szervezetek 1989. elejétől kezdődően foglalmazták meg a tulajdonnal kapcsolatos elképzeléseiket. Népszerűek voltak a közösségi vagy csoportos tulajdonformák; a szakértők zöme az állami tulajdon lebontásának mértékét néhány év leforgása alatt 30 és 50 százalékra becsülte. Kornai János, az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének osztályvezetője, nem mellesleg a Harvard Egyetem professzora az *Indulatos röpirat a gazdasági átmenet ügyében* című munkájában, amelynek kéziratát 1989. október 11-én zárta le, az első fejezetben foglalkozott a tulajdonnal.² Úgy látta, hogy Magyarország a piacgazdaság felé veszi az irányt, és az állami és a magánszektor együttélésében megmutatkozó duális gazdaság lesz. Azt is hangsúlyozta, hogy a fokozatosan csökkenő állami szektor részaránya lassúbb ütemben csökken annál, amit a szakértők többsége előrevetít.

A magyarországi privatizáció első szakasza az úgynevezett *spontán privatizáció* volt (az 1988 és az 1990 közötti időszak), ezt követte az új kormány beiktatásától az államilag felügyelt rendszer/eljárás (Sárközy 1993). A privatizáció történeti és intézményi gyökereit a korábbi években, elsősorban az 1980-as évek derekán kidolgozott vállalatközpontú menedzsment reformok jelentették (Sárközy 2012). A feldolgozóiparban a reformok csaknem teljes szabadságot adtak a menedzsmentnek, valamint más, a minisztériumot és a dolgozókat képviselő vállalati irányító testületeknek, azonban a valódi tulajdonjog az államnál maradt. A sajtóprivatizáció esetében némileg hasonló törekvések bontakoztak ki, elsősorban a szerkesztőségek részéről, így a tulajdon birtoklásának gazdasági-jogi értelemben vett megjelenése mindkét szférában konfliktusok közepette alakult ki. Az NKA Gazdasági szakbizottságában (II/3) a tulajdonreform nem is gyakorlati, hanem inkább politikai kérdésként vetődött fel. A tárgyalások indulásakor az volt a szándék, hogy különféle elképzelések bemutatásának és megvitatásának fórumot nyújtsanak. Az előkészítés bizonytalan keretek között haladt, mert ekkorra a spontán privatizációval szemben már meglehetősen nagy társadalmi ellenérzés alakult ki, ám a kormány még nem szánta rá magát arra, hogy felügyelete alá vonja a folyamatokat. A feladat az Állami Vagyonügynökség (ÁVÜ) megalapításának előkészítése volt, amelynek során szükség volt az érdekeltek meggyőzésére és a folyamatok felgyorsítására. Ebben a sajátos helyzetben Nyers Rezső, az MSZMP elnöke felkérte az állami privatizációs szervezet megszervezésére irányuló projekt vezetőjét, Tömpe István kormánybiztost, hogy képviselje az MSZMP-t a Gazdasági szakbizottságában. A tárgyalások legfőbb kérdése a spontán privatizáció leállítását volt, de a kormány nem állította le, csak később lépett fel ellene. A fő ok a vállalatvezetők kényes helyzetében keresendő, mivel a kormány immáron nem gyakorolt felettük közvetlen felügyeletet. A pártok többnyire elutasították az állami tulajdon túlsúlyát (talán a szocialista államra gondolva), viszont a többféle módon értelmezett társadalmi tulajdont a többség helyeselte. Az 1989. augusztusi 2-ai nyitóüléstől kezdődően többen ismertettek különféle, egyébként gyakran változó álláspontot, de végül is a narratívát eluralta a spontán privatizáció kritikája.³

2 Kornai munkáját a HVG Rt. adta ki zsebkönyvformátumban igen magas példányszámban. Később még más kiadóknál is megjelent, beleértve a külföldi kiadásokat is: mondhatni amolyan közgazdasági bestseller lett belőle.

3 Ezek egy része megtalálható a Magyar Országos Levéltárban (MOL P.2117. 9. doboz), illetve a Magvető és az Újmandátum Kiadóknál megjelent, *A rendszerváltás forgatókönyve* című hatkötetes kiadványban.

A küldöttek közül Szalai Erzsébet (1990: 20) szociológus, a Független Szakszervezetek Demokratikus Ligájának (LIGA) szakértője a tárgyalásokat követően kritikusan foglalta össze a kiinduló helyzetet:

A résztvevők döntő többsége úgy indult, hogy szerepét és céljait a tárgyalási folyamat során fogja kialakítani. Ez a bizonytalanság nem volt véletlen. Majd minden szereplő érezte, hogy megbízatását nem a társadalomtól vagy annak valamely csoportjától kapta, de a többség még csak nem is az általa képviselt szervezettől. Nem tudhatta, melléjük állnak-e társadalmi erők, és ha igen, melyek és milyen súllyal.

Szalai értékelése nem csupán a harmadik oldal küldöttjeire, hanem az ellenzék egészére is vonatkozott, még ha a következő hónapokban a tulajdonreform-elképzelések egyre világosabbá váltak is, s a politikai irányzatok mentén jelentős különbségek alakultak ki.

3. Az állami tulajdonban lévő két országos terjesztésű politikai napilap, a Magyar Hírlap és a Magyar Nemzet múltja és útkeresése⁴

A Magyar Hírlapot félhivatalos kormánylapként, az új gazdasági mechanizmus életbe lépéséhez kapcsolódóan 1968-ban alapították meg. Az újságot sokáig a szürke hivatalosság jellemezte, így az 1987-ben a miniszterelnöknek megválasztott Grósz Károly megpróbálkozott a lap életszerűbbé, olvashatóbbá tételével. Hamar kiderült, hogy a közügyek iránt érdeklődő olvasóknak a kormány környezetéből tudatosan kiszivárogtatott információk érdekesnek, vonzónak bizonyultak, erre lehetett következtetni az eladott példányszám emelkedéséből. Miniszterelnökként Grósz a Magyar Hírlap lapgazdai szerepét is betöltötte, s élt is ezzel a szereppel, a Magyar Hírlapot a központi reformokat támogató lapként kezdte pozícionálni. Emellett a kormányfő kezdeményezte a nyomtatott sajtó elavult struktúrájának gyökeres átalakítását – igaz, nem sok sikerrel (Gálik 2025). Immár az MSZMP főtítkáráként Grósz 1988. november 24-én lemondott kormányfői posztjáról, az Országgyűlés pedig Németh Miklóst választotta meg miniszterelnöknek, aki ezzel a Magyar Hírlap lapgazdaszerepét is megörökölte.

3.1. Út a Magyar Hírlap Könyv- és Lapkiadó Rt. megalakulásáig

A Magyar Hírlap szerkesztőbizottsága 1989 februárjában tartott munkaértekezletén részt vett Németh Miklós miniszterelnök, és szó esett a lap jövőjéről is. Többen felvetették, hogy meglátásuk szerint Magyarország halad a legális többpártrendszer felé, előbb-utóbb országgyűlési választások lesznek, s feltehetően majd koalíciós kormány alakul. A hozzászólók úgy látták, hogy a Magyar Hírlap jövője a független napilappá való átalakulás, amivel a lapgazda szerepét is képviselő kormányfő egyetértett, de egyszersmind hangsúlyozta, hogy tudomása szerint a Magyar Hírlap veszteséges, így a lap önállósodása csak akkor támogatható, ha kiadása gazdaságossá válik. Az érdeklődő külföldi befektetők közül a szerkesztőség végül is a Mirror Holdings Ltd. brit konglomerátummal kezdett tárgyalni. A többségi tulajdonost, Robert Maxwell sajtómágnást Beck Tamás kereskedelmi miniszter üzleti látogatásra hívta meg 1989 nyarán, s Maxwell az augusztus közepén lezajlott megbeszélései során jelezte, hogy a Mirror Holdings számára alternatíva a magyar nyomtatott sajtóba történő befektetés, majd Beck Tamás ajánlásával elérte, hogy a miniszterelnök is fogadja őt.

Hetekkel azelőtt, hogy elkezdődtek volna a Mirror Holdings és a Magyar Hírlap szerkesztősége közti üzleti tárgyalások, Bossányi kezdeményezésére a lap vezetése azzal a javaslattal állt elő, hogy az újság ismét jelenjen

⁴ A Magyar Hírlap és a Magyar Nemzet napilapok átalakulásának folyamatát Bossányi Katalin (1990) és Murányi Gábor (1992) könyve, valamint Jakab Zoltán és Gálik Mihály (1991) angol nyelven kiadott terjedelmes tanulmányának megfelelő részei alapján foglaljuk össze, és forrásként használjuk még Buzinkay Géza (2016) történész monográfiáját is.

meg vasárnap is tizenhat oldalon. A fő cél az volt, hogy a társadalmi párbeszéd égisze alatt a Magyar Hírlap teremtsen nyílt fórumot valamennyi párt és politikai tömörülés számára, adjon lehetőséget vitára az aktuális közéleti kérdésekről. Bajnok Zsolt főszerkesztő az írásba foglalt tervezetet eljuttatta a sajtó felügyelő Pozsgay Imre államminiszterhez, aki erkölcsi és politikai támogatásáról biztosította a Magyar Hírlap szerkesztőségének kezdeményezését. Ezután Bossányi felvette a kapcsolatot a kerekasztal-tárgyalásokon résztvevő mindegyik párttal, illetve társadalmi szervezettel, beleértve számos ellenzéki szervezetet is. Valamennyien üdvözölték a kezdeményezést és felajánlották az együttműködést, de korai volt az öröm: Bossányi megfogalmazásában ekkor beütött a ménkü, ugyanis levelet kapott Csurka Istvántól. Csurka a levelet a Magyar Demokrata Fórum (MDF) Országos Elnöksége nevében 1989. szeptember 11-ei keltezéssel írta alá, tehát nem magánlevélről volt szó, s a levelet a miniszterelnöknek és az államminiszternek is elküldte. Elég egyetlen bekezdést idézni belőle:

A mindenkori magyar kormányt megilleti egy saját újság. Így természetesen a Németh-kormányt is. A Magyar Hírlapnak – amíg ez fennáll – ezt kell szolgálnia. ... A jövőndő, a választások utáni magyar kormánynak módjában lesz majd intézkedni megfelelő szerkesztésű kormánylapról, és ehhez nyilvánvalóan meg fogja teremteni a személyi és tárgyi feltételeket (idézi Bossányi 1990: II. 3. alfejezet).

A Magyar Hírlap szerkesztősége megosztott volt a hogyan tovább kérdésében, így a többség – ötvenöt munkatárs – aláírásával levelet juttatott el Németh Miklós miniszterelnökhöz 1989. szeptember 25-én, amelyben ismertette a kialakult helyzetet. A kormányfő úgy döntött, hogy a Minisztertanács Hivatalának elnöke, Raft Miklós tárgyaljon a szerkesztőség képviselőivel, bevonva az ő két személyi tanácsadóját is. A találkozóra feszült hangulatban került sor 1989. október 2-án, ennek ellenére a miniszterelnök nem a tanácsadóival, hanem a Magyar Hírlap képviselőinek érvelésével értett egyet. Németh Miklós a kormány támogatását levélben tudatta a Magyar Hírlap szerkesztőségével is:

Felhatalmazást kapott a Minisztertanács Hivatalának elnöke, hogy a Magyar Hírlap főszerkesztőjével együtt, a Pallas Kiadó közreműködésével kezdjen tárgyalásokat a Magyar Hírlap részvénytársasággá való átalakulásáról, valamint ehhez belföldi és külföldi tőkék bevonásáról (idézi Bossányi 1990: II. 3. alfejezet).

Raft Miklós államtitkár és Tábori András, a Magyar Hírlap helyettes főszerkesztője kisvártatva Londonba utazott tárgyalni a Mirror Group Newspapers (MGN) kiadó képviselőivel. Az MGN tulajdonosa Robert Maxwell, valamint Raft Miklós és Tábori András 1989. október 23-án írta alá a megállapodást arról, hogy az MGN részvényesként bekapcsolódik a Magyar Hírlap kiadásába, amint annak kiadója átalakul nyilvános részvénytársasággá (továbbiakban: Társaság). Abban is megállapodtak, hogy az újság a kormányhoz közel álló független politikai napilapként folytatja működését. Tábori a megállapodás aláírását követően azonnal telefonon hívta Bossányi Katalint, és megkérte, hogy a Magyar Hírlap szerkesztősége a lehető legrövidebb időn belül hozza létre a Magyar Hírlap Alapítványt, mert az mint jogi személy fontos szerepet kaphat a Társaság megalapításakor. A szerkesztőség 2000 forint per fő hozzájárulással összeadott egy nap alatt százezer forintot, amellyel annak képviseletében Bossányi és a lap olvasószerkesztője bejegyeztette a Magyar Hírlap Alapítványt a Cégbíróságon.⁵

1990. február 13-án Budapestre érkezett Robert Maxwell, és az egyik magyar befektető, az Országos Kereskedelmi és Hitelbank tanácstermében aláírták a Magyar Hírlap Lap- és Könyvkiadó Részvénytársaság alapító okiratait. Az aláírók nyomban átalakultak igazgatótanáccsá, s az igazgatótanács azonnal beiktatta az új főszer-

⁵ 1989. november 3-án szívrohamban elhunyt Tábori András. A szerkesztőség tagjai Bossányi Katalint kérték fel, hogy vigye tovább a tárgyalásokat. Ő néhány feltételt szabva elfogadta a felkérést.

Kádár indulatosan megjegyezte: „Nem megy, ahogy ez most folyik a TV híradónál ... a Népfront lapja – a Magyar Nemzet – ordenáré vezércikket közöl” (idézi Huszár 2003: 284–285). Az MSZMP PB úgy látta, hogy a főszerkesztők rendszeresen helyt adtak olyan írásoknak, amelyek eltértek az állampárt sajtópolitikai irányvonalától. Ezt egy hosszú példatárral próbálták bizonyítani; az élen a Magyar Nemzetben megjelent egyes cikkek és szerzőik álltak. *Summa summarum*, az MSZMP PB tagjai úgy ítélték meg, hogy az ellenzéki tevékenységről szóló határozatuk végrehajtása nem volt megfelelő a sajtóban, így a „döntésre érett kádercserék” (*sic!*) (idézi Murányi 1999: 93) elkerülhetetlenné váltak. A Magyar Nemzet akkor már közel tíz éve hivatalban lévő főszerkesztője, Pethő Tibor⁸ is a kádercsere áldozata lett. Utódja, Soltész István a Tájékoztatási Hivatal elnökhelyettesi tisztségéből érkezett a Magyar Nemzet szerkesztőségébe. A nyolcvanas évek második felében a Magyar Nemzet szerkesztősége tudatosan nyitott a társadalmi reformok ismertetésére, a lap olvasottsága pedig folyamatosan növekedett. 1988-ban a terjesztett példányszám átlépte a napi százezret, s így a Pallas Lapkiadó legfontosabb termékévé vált (Jakab et al. 1991).

Soltész István megbízható kádereként igencsak igyekezett a sajtóirányítás ukáizaihoz igazodni, de komolyan vette a lapágazatban kibontakozó versenyt is, és kezdeményezte, hogy alapítsanak saját kiadót a Magyar Nemzet megjelentetésére. Ezt a Hazafias Népfront (HNF) ernyője alatt képzelte el, és a HNF elnöksége előzetes felhatalmazásával, valamint a Pallas Lapkiadó tájékoztatásával bele is vágott. Első helyettese, Tóth Gábor társaságában 1989 tavaszán tárgyalásokat folytatott egy kanadai napilap, a Toronto Sun egyik szerkesztőjével, Egri György újságíró-menedzserrel. A lap tulajdonosa, az ismert milliárdos üzletember, Andrew Sarlós érdeklődést mutatott egy új szervezet, a Magyar Nemzet Lap- és Könyvkiadó Rt. megalapításában való részvételre. Erről előterjesztést készítettek a Hazafias Népfront elnöksége számára, amelyet az Ügyvezető elnökség 1989. május 22-én megtárgyalt, és arra jutott, hogy a szerkesztőség vezetése folytassa a tárgyalásokat. A tárgyalásokról kiszivárgott információk viszont egyrészt oda vezettek, hogy különböző hazai érdekcsoportok – például a Magyar Kulturális Kamara – „A Magyar Nemzet nem eladó” metaforával kinyilvánították, hogy ellenzik külföldi szakmai befektetők megjelenését a patinás Magyar Nemzet napilap önálló kiadóvállalatának megalapításában (Murányi 1992). Másrészt viszont felkeltették további szakmai befektetők érdeklődését az újság kiadását végző részvénytársaság megalapítása iránt. Köztük volt Soros György milliárdos üzletember az Amerikai Egyesült Államokból, aki az 1980-as évektől a magyarországi demokratikus átalakulás egyik szószólója és anyagi támogatója lett.

A külföldi befektetőkkel folytatott tárgyalásokon szóba került, hogy a Hazafias Népfrontnak le kellene mondania lapgazdai jogáról, mivel mind az amerikai, mind a kanadai jog kizárja, hogy politikai szervezet részt vegyen az amerikai és/vagy kanadai befektetést is tartalmazó önálló lapkiadó vállalkozás vezetésében. Ezt a korlátozást Andrew Sarlós képviselőjében Egri György tudatta a Hazafias Népfront elnökségével szeptember 1-jén kelt levelében. A válaszlevelben az elnökséget képviselő három aláíró közölte vele, hogy „a HNF semmilyen címen és összegért nem hajlandó lemondani a lapgazdai jogáról” (idézi Murányi 1992: 7), s ezzel zátonyra futtatta az újság vezetőinek kezdeményezését. Soltész nem fogadta el a Hazafias Népfront vezetésének pálfordulását, majd a szerkesztőséggel mit sem törődve a Magyar Nemzet olvasóinak jelentette be az 1989. november 4-ei lapszámban, hogy az év utolsó napjával lemond főszerkesztői posztjáról. A szerkesztőség munkatársai néhány nappal később titkos szavazást tartottak arról, hogy kit javasoljanak főszerkesztőnek a kinevezési jogot akkor még gyakorló Hazafias Népfront elnöksége számára: két jelöltről szavaztak, s a hetvennyolc munkatársból ötvenöt Martin Józsefre, a külpolitikai rovat főmunkatársára szavazott (Murányi 1992).

Soros először saját elképzelései szerint alapította volna meg a Magyar Nemzet Lapkiadó Rt-t, de nem járt sikerrel. Később az ő közvetítésével megjelentek további befektetők is, érdeklődve a Magyar Nemzet Lapkiadó Rt. megalakulása iránt, és Soros tekintélye, szervezőmunkája eredményeként a szükséges alaptőke hamar összejött. Soros támogatta a munkatársak által javasolt főszerkesztő kinevezését is, viszont a részvénytársaság megalapításáról nem tudott megegyezni a Hazafias Népfront elnökségével. A további tárgyalásokon a Hazafias Népfront elnökhelyettese, Asztalos László előterjesztette, hogy mind Soros, mind a Hazafias Népfront elnöksége rendelkezék vétőjoggal a szerkesztőbizottság összetételének kialakításánál, a javaslatot Soros azonnal

8 Pethő Tibor újságíróként édesapja, Pethő Sándor szakmai karrierjét követte.

elutasította. Asztalos újabb javaslatát, hogy a lap függetlenségének megóvását bízzák egy kívülálló testületre vagy magánszemélyekre, Soros szintén elvetette (Murányi 1992). Úgy tűnt, hogy a Hazafias Népfront elnöksége húzza az időt, de ezt már nem folytathatta sokáig: az Elnökség az 1990. január 11-én tartott ülésén lemondott a Magyar Nemzet lapgazdai jogáról.

A Hazafias Népfront kivonulását követően 1990. január 12-én a Postabank, a Pallas Lap- és Könyvkiadó vállalat, valamint a szerkesztőséget képviselő Magyar Nemzet Újságíró Alapítvány társasági szerződést írt alá a Magyar Nemzet Lap- és Könyvkiadó Korlátolt felelősségű társaság (Kft.) létrehozására hatmillió forint törzstőkével, nyitva hagyva azt az opciót, hogy az a jövőben részvénytársasággá alakuljon át. A Postabank és a Pallas egyaránt 40 százalékot jegyzett, az Alapítvány pedig a kft.-nek átadott goodwill ellenértékéért a törzstőke 20 százalékához jutott hozzá. A hírt még aznap, szerkesztőségi értekezleten jelentették be, azzal együtt, hogy a laphoz visszahívott Pethő Tibor lett a szerkesztőbizottság elnöke, a szerkesztőség vezetője pedig a munkatársak által a két hónappal korábban megválasztott főszerkesztő, Martin József. Mindkét vezető hangsúlyozta, hogy:

A Pethő Sándor alapította lap, hagyományaihoz híven, pártoktól és szervezetektől függetlenül, továbbra is elsősorban az értelmiség újságja kíván maradni, s közvetíteni igyekszik a magyar nemzeti progresszió meghatározó áramlatai: a népi-nemzeti, a polgári liberális és baloldali liberális irányzatok maradandó értékeit (idézi Murányi 1992: 40).

Ugyanezen a napon délután folytatódott a szerkesztőségi értekezlet, és az alakulóban lévő kft. ügyeit intéző Heltai Tibor váratlanul bejelentette, hogy a Pallas vezetőinek eddigi állításaival szemben a Magyar Nemzet nem veszteséges, hanem igencsak nyereséges vállalkozás. A főszerkesztő Martin József arról számolt be, hogy előzetesen négy tárgyalás zajlott le a lap iránt érdeklődő szakmai befektetőkkel, megnevezve a német Springer, az olasz Berlusconi, a francia Hersant és a svéd Bonnier csoportokat. Martin később úgy értékelte, hogy az idő múltával a négy potenciális külföldi befektetőből csak ketten maradtak meg, nevezetesen a Hersant és a Bonnier csoport. 1990. március 12-én Pethő Tibor a Pallas két vezető állású munkatársával Párizsba utazott abból a célból, hogy a Magyar Nemzet Kft. képviseletében széles körű együttműködésről írjanak alá szándéknyilatkozatot a Robert Hersant csoport képviselőivel. A megállapodás kulcseleme a Magyar Nemzet leendő kiadójára vonatkozó tőkeemelés volt, és azzal zárult, hogy „jelen dokumentum bizalmas jellegét mindaddig fenntartják, ameddig a magyar fél számára szükséges szaktárgyalások a közeljövőben eredményt hoznak” (a szándéknyilatkozat részleteit lásd Murányi 1992: 49–52).

Júliusban Budapestre érkezett előbb a svéd, majd a francia befektetői csoport küldöttsége, s elkészült az ajánlatuk is. A két pályázó ajánlatáról július 20-án szerkesztőségi értekezleten tárgyaltak. Az értekezleten megtartott szavazáson a leadott 68 szavazatból az Hersant pályázatára huszonnyolcan, a Bonnier csoporthoz tartozó Dagens Nyheter pályázatára pedig negyvenen voksoltak: ez a szerkesztőség egyértelmű állásfoglalása volt a svéd befektető mellett.

Tekintettel arra, hogy az állam volt a Pallas tulajdonosa, ahogy a Postabanké is, az államigazgatás nem maradt közömbös az iránt, hogy hol tart a Magyar Nemzet privatizációja. Időrendben három fontos állami intézkedést/bejelentést emelünk ki (Murányi 1992):

- 1990. június 20-án Matolcsy György államtitkár levélben kérte a Pallas vezérigazgatóját, Németh Jenőt, hogy a hatáskörébe tartozó, az állami vagyonnal kapcsolatos döntéseket függessze fel addig, amíg a helyzetet a kormány szakértői át nem vizsgálják.
- Július 13-án a szokásos kormányzónívői tájékoztatón László Balázs a következőket mondta: A kormány úgy döntött, hogy az eredeti tervvel szemben a Pallas Lap- és Könyvkiadó Vállalat, valamint a Magyar Távirati Iroda és a Magyar Közvéleménykutató Intézet felett is a miniszterelnökség fog felügyeletet gyakorolni, tehát nemcsak a rádió, a televízió és az MTI fog ebbe a körbe tartozni.
- Július 25-én a Miniszterelnöki Hivatal a miniszterelnök személyes döntése alapján Horti Józsefet nevezte ki a Pallas és a Hírlapkiadó vezérigazgatói posztjára, Németh Jenő pedig vezérigazgatóhelyettesként folytatta.

Mondhatni a magyar államigazgatás is megérkezett a lapok privatizációs küzdőtérére, miközben már hetek óta folyamatosan ülésezett az országgyűlés sajtóprivatizációs bizottsága. Emellett Antall József miniszterelnök a sajtóprivatizációt érintő ellenzéki interpellációkra válaszolt a plenáris üléseken, valamint fogadta a Magyar Nemzet főszerkesztőjét és szerkesztőbizottsága elnökét is. A miniszterelnök hangsúlyozta, hogy: „A Kormány változatlanul azt szeretné, hogy a Magyar Nemzet magas színvonalú, pártoktól független lap legyen” (idézi Murányi 1992: 71). Hozzátette, hogy a Magyar Nemzet Kft. felkér egy pártatlan bizottságot, hogy előzetesen véleményezze az ajánlatokat. A pártatlan bizottságba felkért három tekintélyes társadalomkutató, Gombár Csaba, Hankiss Elemér és Kosáry Domokos számára július 10-én postázták a kft. nevében Pethő Tibor, Németh Jenő és Martin József felkérő levelét, amelyben az a tájékoztatás is ott szerepelt, hogy „[a] beérkező ajánlatokról a szerkesztőség is véleményt fog nyilvánítani, de a döntés az Önök értékelése alapján a kft. joga” (idézi Murányi 1992: 74). A pártatlan bizottság a szakértői véleményt július végére készítette el. Kidolgozásának háttéréről érdemes idézni a három szerzőt:

Nem ismerjük sem a laptulajdonosok, sem a Szerkesztő Bizottság, sem a Magyar Nemzet Alapítvány véleményét és preferenciáit. Vagyis nincsenek háttérinformációink, s így csak a pályázatban foglaltakat vehetjük véleményünk kialakításánál alapul (idézi Murányi 1992: 82–83).

Ehhez csak annyit, hogy az érintettek véleményének ismerete nélkül aligha lehet olyan véleményt alkotni, amelyik a szakszerűség oldaláról kikezdzhetetlen. A pártatlan bizottság végül is úgy foglalt állást, hogy a „jelenlegi két ajánlat alapján a szempontok többsége a francia lap mellett szól” (idézi Murányi 1992: 83).

A Magyar Nemzet Kft. augusztus 3-án tartott taggyűlésén a kft. három tagjából a Pallas és a Postabank képviselője az Hersant csoport mellett szavazott, az Alapítvány képviselője, Keserű Ernő pedig ellene. Három nappal később a lap vezetése szerkesztőségi értekezletet hívott össze. Martin József főszerkesztő – aki ugyan nem elenezte a Pártatlan Bizottság felállítását, de nem értett egyet a döntésével – az augusztus 7-én megjelent Magyar Nemzetben úgy fogalmazott, hogy a Magyar Nemzet Kft. az augusztus 3-ai ülésén jogellenesen tagadta meg az alapítványtól a vétőjogot, s ezért lemond, bár a laptól nincs szándékában távozni (Murányi 1992: 90).

Az Alapítvány megpróbált megegyezni a kft. másik két tagjával a szerkesztőségi függetlenség tartalmáról. A tárgyalás eredményét a „Megállapodás a Magyar Nemzet függetlenségéről” című szerkesztőségi cikkben hozták nyilvánosságra a lap október 9-ei számában, ebből idézve néhány rendelkezést:

- A Magyar Nemzet szerkesztői tevékenységét a főszerkesztő irányítja.
- A főszerkesztői állás betöltésére az első alkalommal nyilvános pályázatot kell kiírni, és legkésőbb 1990. december 31-ig dönteni kell a főszerkesztő személyéről, valamint a szerkesztőség szervezeti rendjéről.
- A kft. vezetése nem avatkozhat bele a lap politikai irányvonalának kidolgozásába, ... nem befolyásolhatja a lap politika irányvonalát és szerkesztési elveit.⁹

A megállapodást, amely később az Újságírói Charta nevet kapta, hűvösen fogadta az Hersant csoport nemzetközi osztályának igazgatója, aki úgy vélte, hogy bizonyos rendelkezéseket világosabbá kell tenni. Említést érdemel még, hogy november 2-án a kft. tulajdonosai egyetértésre jutottak a főszerkesztői pályázat kiírásának szövegéről.

1990. november 30-án aláírták a Magyar Nemzet Lap- és Könyvkiadó Rt. alapító okiratát, s ahogy a napilap másnapi számában aposztrofálták, „[e]ldölt a Magyar Nemzet sorsa”.¹⁰ Az alaptőke 135 millió forint lett, a tulajdonosi részesedés pontos megoszlása pedig a következőként alakult: Hersant 40,75 százalék, Pallas 20,33 százalék, Postabank 20,33 százalék, Magyar Nemzet Alapítvány 18,59 százalék. A főszerkesztő személyére a szerkesztőség tesz javalatot, az igazgatótanács elnökére pedig a francia főrésztvényes. A Magyar Nemzet Alapítvány Kuratóriumának nyilatkozatát Javorniczky István társelnök tolmácsolta az alapító okirat aláírását

9 Megállapodás a Magyar Nemzet függetlenségéről. *Magyar Nemzet*, 1990. október 9.

10 Eldölt a Magyar Nemzet sorsa. *Magyar Nemzet*, 1990. december 1., 1. o.

követő fogadáson. Azzal indított, hogy: „Nem győztünk, de bízunk benne, hogy a lap mégsem veszít.”¹¹ Nem protokolláris beszéd volt, hanem töprengés az Rt. megalapításához vezető eljárásról, amelyet korábban élesen kritizált a Kuratórium. Beszédében érdekes elem volt az úgynevezett harmadik megoldás felvázolása, amelynek lényege, hogy maradjon magyar kezekben az újság. Ebből persze semmi nem lett, s biztos állítható, nem is lehetett. Visszafogott beszédét Javorniczky azzal zárta, hogy örömmünnepről ugyan nem lehet szó, „de talán mégis a magyar Nemzet önmagára találásának, régi neve visszaszerzésének a kezdete”.¹² Nem így történt már a kezdet kezdetétől sem, hiszen az új főszerkesztő megválasztásához kevés lett az év végéig fennmaradt egy hónap, így megoldásként a szerkesztőbizottság elnöke, Pethő Tibor látta el a főszerkesztői teendőket is 1991. január 1-től június 30-ig.

4. „A média nem olyan, mint bármely más vállalkozás”

A tanulmányunkat záró alfejezet címe a médiagazdaságtan és a médiaelmélet egyik alaptétele. Főlegesen azon meditatálni, hogy kihez is kötjük, a magunk részéről Denis McQuail klasszikussá vált könyvének – *A tömegkommunikáció elmélete* – hatodik kiadását használtuk, amely magyar fordításban 2015-ben jelent meg, ebből idézünk: „A médiaszervezet ... tevékenysége egyszerre óhatatlanul gazdasági és politikai jellegű, valamint erősen függ a folytonosan változó technológiáktól” (McQuail 2015: 262).

A mértékadó üzleti előrejelzések már a nyolcvanas évek második felében felvetették, hogy az 1990-es években igencsak kedvezőtlenül változik majd meg a lapkiadás gazdasági környezete (lásd European Television Task Force 1988). Az előrejelzés bevált, az évtized első felében a televízió digitális forradalma eredményeként megsokszorozódott az elérhető televíziós csatornák száma szerte Európában, és fokozatosan Magyarországon is. A szabadidő eltöltésben a tévézés ugrott az élre, a politikai napilapok olvasása pedig látványosan visszaesett (Gálik 2003). Mindezt tetézte még az internethasználat tömegesedése és az innovatív világháló terjedése az évtized második felében. Ami a magyar mediaszínteret illeti, a napilapok kínálatában a hírek/információk szegmensben nálunk hirtelen jelentek meg azok a bulvártermékek, amelyek vonzották az olvasókat. Ez már önmagában átstrukturálta a lapkiadás piacát, például mind a Magyar Hírlap, mind a Magyar Nemzet terjesztett példányszáma kevesebb, mint a felére esett vissza öt év leforgása alatt az 1991 és 1996 közötti időszakban. Ez együtt járt a kiadói reklámbevételek drámai csökkenésével, ami a rendszerváltás előtt megszokott állami támogatások megszűntével lényegében gazdasági csődbe sodorta mindkét napilapot.

Felhasznált irodalom

- Bossányi Katalin (1990): Felszabadítási Háborúnk, avagy Butaságom Története –A Magyar Hírlap részvénytársasággá szervezése. In: Bossányi Katalin (2000): *Kísérlet*. Neumann Kht., <https://mek.oszk.hu/05500/05549/html/bossanyi0043.html>
- Bozóki András (2019): *Gördülő rendszerváltás. Az értelmiség politikai szerepe Magyarországon (1977–1994)*. L'Harmattan.
- Buzinkay Géza (2016): *A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig*. Wolters Kluwer Kft.
- Farkas Zoltán (1989): Lapalapítók '88. *Jel-Kép*, 10. évf., 1. sz., 12–30. o.
- Gálik Mihály (2003): *Médiagazdaságtan*. (Harmadik, bővített és átdolgozott kiadás). Aula Kiadó.
- Gálik Mihály (2025) Kijárat a szabadba. *Élet és Irodalom*, 2025. október 31., 8. o.

11 Uo.

12 Uo.

- Gálik Mihály, Jakab Zoltán & Vörös Csilla (1990): Külföldi tőke a magyar sajtópiacon. *Ipargazdasági Szemle*. 21. évf., 3–4. sz., 282–286. o.
- Huszár Tibor (2003): *Kádár János politikai életrajza* (2. kötet). Szabad Tér Kiadó & Kossuth Kiadó.
- Jakab, Zoltán & Mihály Gálik (1991) *Survival, Efficiency, Independence – The Presence of Foreign Capital in the Hungarian Media Market*. The European Institute for the Media, Manchester Mediafact, September 1991, p. 54.
- Juhász Gábor (2005): *Nyomtatott sajtó*. In: Bajomi-Lázár Péter (szerk.): *Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig*, 113–132. o. Akadémiai Kiadó.
- Kornai János (1989): *Indulatos röpirat a gazdasági átmenet ügyében*. HVG Rt.
- McQuail, Denis (2015): *A tömegkommunikáció elmélete*. Wolters Kluwer Kft.
- Murányi Gábor (1992): *Volt Egyszer egy Magyar Nemzet?* Héttorony Kiadó.
- Murányi Gábor (1999): „Döntésre érett kádercserék” Főszerkesztők leváltása 1982-ben. *Beszélő*, 4. évf., 2. sz., 93–96. o.
- Sárközy Tamás (1993): *A privatizáció joga Magyarországon (1989–1993)*. Akadémiai Kiadó.
- Sárközy Tamás (2012): *Magyarország kormányzása 1978–2012*. Park Kiadó.
- Szalai Erzsébet (1990): Szereppróba. *Valóság*, 12. sz., 12–15. o.
- The European Television Task Force (1988): *Europe 2000: What kind of Television?* The European Institute for the Media.